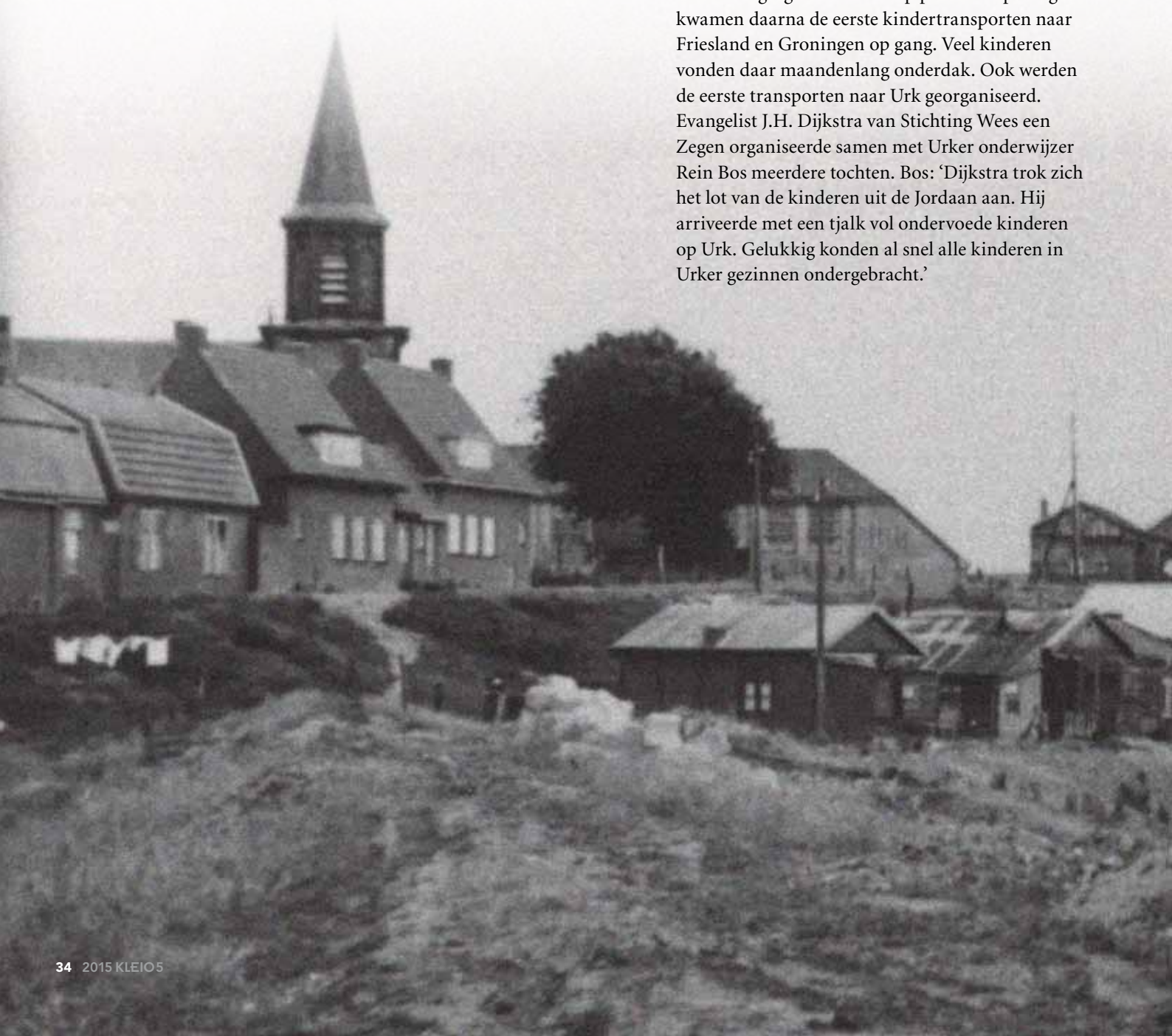

'URK IS EEN SOETENDAL, WIE ER IS DIE BLIJFT ER AL'

Oorlogskinderen op Urk

**Oude zeeën zijn verdwenen / Klederdracht raakt in verval /
Maar het geldt er als voorhenen / Urk dat is een soetendal /
Wie er is die blijft er al.** Die laatste zin van het Urker volks-
lied wordt nog steeds door veel mensen, ook buiten Urk,
gekoesterd. Dit geldt vooral voor de kinderen die in '44-'45
door de Urker bevolking werden opgevangen.

Het derde oorlogsjaar werd het leven voor veel burgers in met name de grote steden steeds nijpender, vooral op het gebied van voedsel en brandstof ondervond men de ernstige tekorten. Daarnaast leidde het steeds frequenter afgegeven luchtalarm, in het bijzonder bij kinderen, tot slaapgebrek. Al snel kwamen er via diverse kerken initiatieven op gang om schoolgaande kinderen op veiliger plaatsen in Nederland onder te brengen. Voorzien van introductiebrieven van dominees gingen diakenen op pad en al spoedig kwamen daarna de eerste kindertransporten naar Friesland en Groningen op gang. Veel kinderen vonden daar maandenlang onderdak. Ook werden de eerste transporten naar Urk georganiseerd. Evangelist J.H. Dijkstra van Stichting Wees een Zegen organiseerde samen met Urker onderwijzer Rein Bos meerdere tochten. Bos: 'Dijkstra trok zich het lot van de kinderen uit de Jordaan aan. Hij arriveerde met een tjalk vol ondervoede kinderen op Urk. Gelukkig konden al snel alle kinderen in Urker gezinnen ondergebracht.'

KERKELIJKE SAMENWERKING

De kerken gingen ondertussen verder met hun inspanningen de 'bleekneusjes' onderdak te bieden. Om een en ander meer handen en voeten te geven werd in december 1944 in Den Haag het Interkerkelijk bureau (IKB) opgericht, met daarin vertegenwoordigers van zowel protestantse als rooms-katholieke kerken. Het doel was op een georganiseerde manier hongerkinderen onder te brengen bij pleeggezinnen in de noordelijke provincies. Na de oprichting van het IKB volgden er ook bureaus per stad waarbij bestaande hulpacties zich aansloten. In korte tijd werden zo'n 50.000 kinderen na een medische keuring naar de andere kant van het land overgebracht. De acties van de kerken werden overigens argwanend gevolgd door de Duitsers. De nationaalsocialisten hadden liever dat het IKB-werk uitgevoerd werd door de Nederlandse Volksdienst.

De tochten waren voor de kinderen een bezoeking. Begeleidster Len Dikker – ze was toen 23 jaar – voer mee met een van de eerste schepen die Urk aandeed. 'Het eerste transport was in november 1944. We gingen uiteindelijk met ongeveer tachtig kinderen op weg in een rijnaak, er was stro om op te zitten en te slapen. We voeren 's nachts omdat het IJsselmeer overdag beschoten werd door de Engelsen. We hadden lantaarns en een aantal emmers om de behoefte te kunnen doen, want veel kinderen hadden oedeem en moesten voortdurend naar de wc. Zo'n tocht duurde twee of drie dagen omdat we alleen 's nachts een aantal uren konden varen. Overdag lagen we stil.'

Eenmaal gearriveerd in Urk werd Dikker verrast

door de ontvangst: 'In Sneek moesten we soms langs de deuren om de kinderen kwijt te raken, maar in Urk stond de dijk vol mensen. (...) De meeste kinderen hadden snel een slaapplek die nacht. Het was pikkedonker toen we aankwamen en van Urk heb ik dus weinig kunnen zien. Ik kwam bij een gezin terecht. Ik was moe en verkleumd. Ik kreeg een bedstee met warme kruiken en heb heerlijk geslapen die nacht.'

Robert Hofman doet onderzoek en schrijft artikelen voor Stichting Urk in Oorlogstijd, hij is tevens bestuurslid van de stichting.

Houten noodwoningen aan de rand van Urk in 1944. Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd. Ineke Schagen, een Amsterdamse van vijf jaar, in Urker klederdracht. Collectie Stichting Urk in Oorlogstijd.

Kinderen worden per schip naar Friesland gebracht. Foto: Menno Huizinga, Nederlands Fotomuseum.

Rechterpagina: De Nederlandse bevolking loopt uit om de bevrijders binnen te halen.

ONVERWARMDE RUIMTES

Aan boord aten de kinderen soms dagenlang niets. Ze verbleven in onverwarmde ruimtes van vrachtschepen met, als ze geluk hadden, houten banken of stro. Aangekomen in de havens, konden ze van de kou en honger niet meer op hun benen staan. Een van de kinderen: 'Op dinsdag 16 januari 1945 vertrokken we per binnenschip van Bijloo, een zogenaamde beurtschipper in Schiedam. (...) Ons schip was een nachtboot, in het vrachtruim waren voor het personenvervoer lange houten banken neergezet. 's Avonds kwamen wij in Amsterdam aan en de kinderen voor Friesland werden in Hotel Elim van het Leger des Heils ondergebracht. (...) Op zondagmiddag 21 januari konden we eindelijk onze reis voortzetten. Niet met een nachtpassagiersboot, maar weer met een onverwarmd binnenschip dat ingericht was met enkele houten banken en veel stro op de vloer. Het schip maakte onderdeel uit van een sleep getrokken door een sleepboot met ijsbreker. (...) Op 22 januari kwam Urk in zicht en wij voor de Urkers. Vele Urkers begaven zich

passagiersvrachtboot naar Lemmer. (...) We konden echter niet in Lemmer blijven. Besloten werd dat mijn zusje en ik plus enkele oudere kinderen terug zouden gaan naar Urk, waar men ons immers node had laten gaan. Daarom gingen wij de volgende dag terug naar Urk. (...) Wij arriveerden op donderdag 25 januari voor de tweede keer op Urk en zouden daar tot 25 juni blijven, dus precies vijf maanden.'

ILLEGALE VIS

Hoewel de Urkers massaal toestroomden om kinderen op te vangen, hadden zij ook last van armoede en schaarste. Bovendien kwamen vanwege het oorlogsgevaar familieleden uit alle delen van het land terug naar 'De Bult'. Ook de evacuatie, zoals in Den Helder, zorgden voor de terugkomst van oud-Urkers, iets wat tot verdere woningnood leidde. Daarnaast was op Urk, net als in de rest van Nederland, alles op de bon. Kolen werden aangevoerd per boot. Het kwam voor dat de voorraad kolen op was, en men moest wachten op de volgende vracht.

Ondertussen nam de handel in illegale vis toe. Sommige Urkers profiteerden hiervan door de vis op de zwarte markt te verhandelden. Ook de Duitsers zorgden met hun verboden voor schaarste. Hoewel er op Urk veel vissersschepen waren, is het niet vanzelfsprekend dat er ter plaatse ook vis beschikbaar was. Dit bleek in een bericht uit de *Oprechte Urker* van november 1944: 'Weer kans op een vischje. Urk vormt op velerlei gebied een uitzondering. Dat blijkt nu weer met de visscherij op het IJsselmeer. Onze vloot mag weer, zij het dan alleen overdag, visschen en dientengevolge komt er weer een voorntje, rood baarsje en zelfs een enkel snoekbaarsje op tafel. Dat dit een zeer aangename afwisseling is in het koolmenu behoeft geen beoog'.

'MIJN OUDERS WAREN WILDVREEMDEN VOOR MIJ GEWORDEN. TOEN IK NEGENTIEN WAS, BEN IK TERUGGEGAAN NAAR URK'

toen met sleetjes in alle soorten en maten naar onze schepen want zij zagen dat wij vastliepen in het ijs. De sleetjes kwamen goed van pas, want ik bleek nauwelijks te kunnen lopen, mijn voeten waren gevoelloos geworden van de kou. In een houten loods werden wij door mensen van het Rode Kruis onder de Urker gastouders verdeeld. Hoewel er wel zestig kinderen waren, moesten er toch een aantal Urkers teleurgesteld worden. Zo groot was de enthousiaste hulpvaardigheid. (...) We vertrokken woensdagmorgen 24 januari met een

OP DE UITKIJK STAAN

De meeste kinderen verbleven op Urk vanaf eind 1944. Voor hen was het daar niet altijd even gemakkelijk. Jopie Reedijk over de heimwee en verantwoordelijkheid die ze voelde: 's Avonds in bed kon ik de slaap niet vatten, heb ik heimwee naar huis, naar mijn moeder en ik voel op dat moment de grote verantwoordelijkheid over het verdere verloop van de reis.' Urker Marretje Rippen: 'De omroeper ging door het dorp met zijn bel en wie kon haalde een kind op uit het ruim van het schip om eten en onderdak te geven. Wij kregen ook een jongetje. Onder het eten begon me dat kind toch te huilen, dat we er naar van werden. Wat bleek het geval? Het kon zijn eten niet door zijn keel krijgen omdat hij wist dat ze thuis niets hadden. We waren zo bewogen dat Roelof met die schipper ging praten of die niet wat aardappelen voor die familie in Schiedam en voor familie van ons in Rotterdam wilde meenemen, en dat wilde hij wel.' Sophie van Oranje uit Amsterdam: 'Natuurlijk moest ik wel een beetje helpen in het huishouden. Elke dag afwassen, met de kinderen wandelen of op ze passen. Boodschapjes doen. En... heel spannend: af en toe op de uitkijk staan! Als Kees een zooi clandestiene paling meegebracht had, moest een deel ervan gerookt worden. (...) Ik verveelde me dus niet. Je kon trouwens genoeg kletsen met andere Amsterdamse meisjes. Maar de heimwee naar de stad, m'n familie, m'n vriendinnetjes, begon toch wel een beetje te knagen. Ik was nog nooit zó lang van huis geweest.'

NAAMLOOS JONGETJE

Na de bevrijding gingen bijna alle bleekneusjes weer terug naar huis. Sophie van Oranje: 'Bij het afscheid stond de kade vol mensen die ons kwamen uitzwaaien. De boot naar Enkhuizen toeterde en blies bij het uitvaren alsof wij heel belangrijke personen waren. Ik zal deze geweldige gastvrijheid nooit vergeten!'

Maar niet ieder kind wilde, én kon naar huis. Zo bleef een naamloos Amsterdams jongetje van vier jaar dat ziek van boord kwam ook na de bevrijding op Urk. Hij werd Riekelt Snoek genoemd. Pas in 1948 werd zijn ware identiteit door het Rode Kruis vastgesteld. Zijn naam bleek Frans Frankenhuis te zijn en was geboren uit een Nederlandse moeder en een Joodse vader. Frans' vader kwam om in Auschwitz. Zijn moeder bezocht hem na de bevrijding op Urk, maar Frans bleef zijn hele jeugd bij zijn Urker pleegouders wonen. Naast Frans bleven er nog enkele andere kinderen op Urk, of gingen pas na jaren weer naar huis. Het afscheid was vaak niet gemakkelijk. Gerrie ten Bokkel: 'Mijn ouders wa-

ren wildvreemden voor mij geworden. Elf jaar heb ik in Limburg gewoond, maar elke schoolvakantie ging ik terug naar Urk. Dit was afgesproken met mijn pleegouders, die wilden geen vergoeding voor mij, maar de garantie dat ik elke schoolvakantie op Urk zou komen. Toen ik negentien jaar was, ben ik teruggegaan naar Urk.' ■

DATA WAAROP ER 'BLEEKNEUSJES' NAAR URK KWAMEN.

Vermoedelijk zijn het er meer geweest, maar tot nog toe zijn hier geen gegevens over gevonden.

November 1944

Op Urk strandde een rijnaak met circa tachtig kinderen op weg naar het noorden. De boot verliet na een dag de haven. Alleen de zieke kinderen bleven op Urk.

22 januari 1945

Op weg naar Lemmer strandde sleepboot Christina op Urk met daarin honderd bleekneusjes. Op 23 januari vertrok de boot met de meeste kinderen naar Lemmer. Op 24 januari in de ochtend ging de boot terug naar Urk. Niet alle kinderen konden in Lemmer onderdak krijgen.

24 januari 1945

De SS Jan Nieveen voer de haven binnen, begeleid door een sleepboot van de Duitse Kriegsmarine. Aan boord waren ongeveer honderd passagiers. Zij mochten niet van boord – veel Urkers brachten de hongerige passagiers brood.

13 februari 1945

De Insula arriveerde met 180 bleekneuzen vanuit Amsterdam op Urk. Op 15 februari voer zij verder richting Kampen.

16 maart 1945

Vanuit Schiedam vertrok een boot met een sleepboot naar Urk. Ze kwamen midden in de nacht aan. Aan boord waren 73 kinderen.

Dit artikel verscheen eerder in *Wereld in Oorlog* nr. 44, tijdschrift over de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Zie www.wereldinoorlog.com.